

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ ТУРИЗМУ ДО ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА СИСТЕМА

Вивчення проблеми формування професійної готовності фахівців туристської галузі до екологічного виховання школярів у процесі туристських подорожей вимагає використання системного підходу, оскільки він є провідним напрямом сучасного наукового пізнання. Сутність його полягає в комплексному дослідженні великих і складних систем як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх компонентів, підсистем та елементів. Системний підхід передбачає спрощення реальної ситуації, виділення головного (у межах конкретного завдання) й абстрагування від несуттєвого [2]. Засновниками системного підходу є Чарльз Дарвін і Карл Маркс, які використали ідеї системності, досліджуючи біологічний світ та людське суспільство [1, с. 124]. Сутність системного підходу полягає в реалізації вимог загальної теорії систем, основоположником якої є Людвіг фон Берталанфі. Відповідно до цієї теорії будь-який об'єкт у процесі його дослідження необхідно розглядати як велику й складну систему й одночасно як елемент загальної системи.

Теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дозволяє констатувати, що різноманітні аспекти системного підходу проаналізовано в працях багатьох відомих дослідників. Системне світо розуміння було однією з принципових позицій таких російських учених, як В.І. Вернадський, Н.Ф. Федоров, А.А. Богданов, П.А. Флоренський, Л.С. Выготський. Різноманітні аспекти застосування системного підходу до педагогічних явищ і процесів розглядали у своїх працях С.І. Архангельський, В.П. Безпалько, М.А. Данилов, В.І. Загвязінський, Т.А. Ільїна, Т.В. Лясова, В.В. Краєвський, Ф.Ф. Корольов, Н.В. Кузьміна, А.Т. Куракін, В.П. Мізинцев, Л.І. Новикова, А.М. Саранов та ін. Проблеми підвищення методологічної культури досліджень на основі системного підходу, розробки різноманітних варіантів методики системного дослідження, інтеграції різних уявлень про систему в цілісну картину були в полі зору таких дослідників, як Ю.К. Бабанський, В.П. Безпалько, В.І. Загвязінський, В.В. Краєвський, Н.В. Кузьміна, В.П. Мізинцев, Л.І. Новикова, А.М. Саранов, А.М. Сидоркін та ін.

Різноманітними аспектами професійної туристської освіти займалися М.М. Галицька, Д.В. Єрмілова, І.В. Зорін, І.А. Зязюн, В.О. Квартальний, Л.В. Кнодель, А.П. Конох, Н.Н. Наумова, О.О. Любцева, Л.Г. Лук'янова, Я.Б. Олійник, М.І. Скрипник, О.О. Фастовець, В.К. Федорченко та ін.

Разом з тим, професійну підготовку фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів як педагогічну систему в сучасній педагогічній науці ще не було представлено.

Метою цієї публікації є розгляд підготовки туристських кадрів до екологічного виховання учнів як педагогічної системи, визначення її мети як основного системоутворювального чинника на основі розроблених принципів цілепокладання.

Отже, предметом нашого дослідження є педагогічна система професійної підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів. У рамках цієї системи здійснюється навчання студентів як цілеспрямований процес організації й активізації навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців щодо оволодіння професійними, екологічними та педагогічними знаннями, уміннями й навичками, розвитку їхньої креативності й формування якостей особистості, необхідних для виконання професійних функцій.

Створення педагогічної системи вимагає визначення й опису структури та складу процесу навчання. Структурними одиницями (компонентами) педагогічної системи ми визначили мету навчання, зміст туристської освіти, організаційні форми й методи навчання.

Наукова новизна створеної педагогічної системи підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів у процесі туристської діяльності полягає в розробці нового змісту кожного її компонента й встановлення зв'язку між ними. Інакше кажучи, створено таку модель навчання туристських кадрів, яку оптимізовано до соціальних потреб сучасного суспільства, до потреб сучасного туристського ринку й характеру освіти у вищих навчальних закладах.

Розглядаючи місце системи підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів, необхідно враховувати ієрархію педагогічних систем. Найбільшою є система професійної підготовки туристських кадрів, мета якої – формування майбутнього фахівця зі стратегічним мисленням, необхідним для прийняття в професійній діяльності адекватних виконавських рішень.

До змісту туристського навчання входять три цикли: 1) гуманітарної та соціально-економічної підготовки; 2) природничо-наукової підготовки; 3) професійної та практичної підготовки. Вони є основою й базовим компонентом професійної культури майбутнього фахівця з туризму.

Серед організаційних форм навчання студентів найбільш поширеними на туристських спеціальностях є лекції, семінари, практичні заняття, курсові роботи, навчальні, навчально-виробничі та виробничі практики. У навчальному процесі вибір форм навчання, послідовність їх застосування, поєднання зумовлено завданнями тих чи тих навчальних курсів, їхніми особливостями та компетентністю викладача.

Найбільш варіативним компонентом системи професійної підготовки фахівця з туризму є методи навчання. Їх обирають з урахуванням цілей навчання конкретної дисципліни, особливостей навчального матеріалу, особливостей цільової аудиторії, специфіки предмета й т. ін.

У педагогічній системі професійної підготовки туристських кадрів можна виділити різні підсистеми залежно від критеріїв, покладених в основу цього процесу, наприклад, педагогічною системою може бути конкретний курс чи будь-яка дисципліна, кожна з цих систем має свою структуру й компоненти, свій особливий зміст.

Оскільки в цій публікації йдеться про професійну підготовку туристських кадрів, вважаємо раціональним запропонувати таку ієрархію педагогічних систем: професійна туристська освіта як система містить три системи другого порядку: систему гуманітарної й соціально-економічної підготовки, систему природничо-наукової підготовки та систему професійної й практичної підготовки. Сукупність цих систем становить велику педагогічну систему професійної туристської освіти. Будь-яка з цих систем містить ще кілька підсистем, які є складовими компонентами названих блоків професійної підготовки майбутніх фахівців, наприклад, у системі гуманітарної та соціально-економічної підготовки як підсистему розглядаємо підготовку туристських кадрів до професійної діяльності на основі розвитку їхньої духовності, культури мислення, неперервної потреби в освіті та ін. У системі професійної та практичної підготовки як підсистеми виділяємо підготовку майбутніх працівників галузі туризму як турсуператорів; як турагентів; як гідів; як рекреологів; як інструкторів туризму; як екскурсоводів; як аніматорів; як менеджерів і т. ін.

Для виділення системи будь-якого рівня й використання системного підходу як такого у вивченні проблеми формування професійної готовності фахівців туристської галузі до екологічного виховання школярів у процесі туристських подорожей необхідне наукове обґрунтування цього процесу, що базується на таких положеннях (їх можна трактувати як вимоги):

- визначити потребу сучасного суспільства в підготовці фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів;
- описати процес професійної підготовки туристських кадрів до цього виду діяльності як педагогічне явище;
- представити й описати професійну підготовку майбутніх фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів як педагогічну систему.

Щодо першого положення (вимоги), то виконання його не підлягає сумніву оскільки потреба суспільства в підготовці фахівців туристської галузі, професійно придатних до екологічного виховання молоді, є дуже високою в умовах екологічної кризи. Екологічно безпечний туризм та екологічне виховання туристів (особливо молоді) у процесі туристської діяльності є необхідною умовою збереження природного середовища. Фахівців галузі туризму, професійно придатних до екологічного виховання учнів, потребують освітні заклади загальної середньої освіти, додаткової освіти дітей туристсько-краєзнавчого профілю, вищі навчальні заклади, спеціальні освітні заклади, туристичні підприємства, фірми й агентства; громадські організації, які культивують екологічний і дитячий туризм; туристські бази, будинки мисливців і рибалок, рекреаційно-оздоровчі структури національних природних парків; дитячі оздоровчі табори та ін.

Другу вимогу також виконано, оскільки, як засвідчив аналіз навчальних планів, перелік навчальних предметів, навчальні програми дисциплін, тобто нормативна частина навчального процесу туристських спеціальностей, хоч і скромно, але все-таки відображає реальну підготовку фахівців з туризму до цього виду професійної діяльності.

Завданням нашого дослідження, виходячи з перерахованих вимог, є представлення підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання учнів у вигляді педагогічної системи, а також опис її структурних одиниць (компонентів) та доведення її ефективного функціонування.

Змістовою характеристикою педагогічної системи підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів є розробка й опис кожного її структурного компонента. Вирішальне значення у створенні педагогічної моделі на основі системного підходу має визначення мети.

Існують незначні розбіжності в трактуванні поняття "мета", але спільним у всіх них є те, що мета – це ідеальне передбачення кінцевих результатів навчання [3]. "Передбачення у свідомості результату, на досягнення якого спрямовано дії. Будучи безпосереднім мотивом, мета спрямовує й регулює дії, пронизує практику як внутрішній закон, якому людина підкоряє свою волю" [7, с. 534]. "Атрибутом мети є певне спонукання, вольове ставлення суб'єкта до очікуваного результату, його бажання, устремління реалізувати мету. Кінцева мета – це самоціль усієї діяльності" [6, с. 31].

Формування цілей створеної нами педагогічної системи має спиратися на принципи цілепокладання професійної підготовки фахівців галузі туризму. Ми сформулювали такі принципи.

1. Принцип зумовленості цілей професійної туристської освіти трансформаціями сучасного суспільства. Трансформації сучасного суспільства зумовлюють його мінливість, нестабільність, швидку зміну інформації, що справляє значний вплив на систему освіти. Туристська освіта – новий напрям, оскільки туризм успішно розвивається лише кілька останніх десятиліть. Динамічно розвиваючись, туристська індустрія вимагає досягнення високої якості в

цілому й розробки конкурентоспроможної системи підготовки кадрів для цієї галузі зокрема. У зв'язку з цим підготовка кваліфікованого, конкурентоспроможного фахівця є основною метою туристської освіти. Система освіти галузі туризму повинна гарантувати її конкурентоспроможність за допомогою таких принципів: застосування навичок, сформованих протягом освітнього процесу, до реальних потреб споживача; використання системи навчання в туризмі тільки в потрібний момент; забезпечення конфіденційності індивідуальних та колективних дій щодо цілей секторів; ознайомлення всіх, хто цього потребує, з передбачуваними результатами системи освіти; гарантія максимальної ефективності й оптимального використання можливостей; уведення контролю за якістю туристської освіти, з метою отримання можливості враховувати й виправляти помилки та підтримувати на належному рівні навчальні програми [4, с. 220].

2. Принцип зумовленості цілей професійної туристської освіти екологічною ситуацією у світі. В умовах екологічної кризи все більше уваги приділяють проблемі екологічної підготовки фахівців усіх галузей життєдіяльності. Саме екологічну підготовку майбутніх фахівців сучасна наука розглядає як один із механізмів урегулювання екологічної нестабільності. Необхідність концептуального переосмислення статусу екологічної освіти в житті суспільства пов'язана, перш за все, з екологічною кризою, низькою екологічною культурою сучасної людини, переважанням економічних (матеріальних) цінностей. Наростання негативного антропогенного впливу на довкілля в процесі туристської діяльності окреслило проблему пошуку шляхів подолання її кардинальної зміни цієї ситуації. Провідну роль у цьому процесі відіграє професійна підготовка фахівців з туризму до екологічно безпечної діяльності та до здійснення екологічного виховання туристів, особливо юних, у процесі туристських подорожей. У цій ситуації екологічна підготовка майбутніх туристських кадрів може сприяти формуванню нової парадигми туристської освіти, яка ґрунтується на пріоритеті духовних цінностей.

3. Принцип точності цілепокладання. Цей принцип показує залежність точності постановки мети від можливості встановлення результату її реалізації, а також можливості грамотної побудови дидактичного процесу, який буде гарантією досягнення цієї мети. Тобто, чим точніше сформульовано мету, тим більше можливостей для її реалізації. У процесі підготовки фахівців туристської галузі до екологічного виховання школярів реалізація цього принципу передбачає, по-перше, що мету необхідно розробляти в термінах майбутньої професійної діяльності туристських кадрів і формулювання необхідних знань, умінь, навичок, професійних якостей майбутніх фахівців має бути точним і чітким. По-друге, розробка мети повинна бути орієнтована на кінцевий результат навчання. Це гарантує можливість встановлення інтенсивності діагностованих показників і наявність методичного інструментарію для встановлення їх. По-третє, діагностичним орієнтиром повинні бути вимоги сучасного суспільства й туристського ринку праці до кваліфікації майбутніх туристських кадрів, до їхніх знань, умінь і професійних якостей, які в комплексі мають бути компонентами моделі особистості майбутнього фахівця з туризму.

4. Принцип можливого прогнозування. Цей принцип передбачає, що для розвитку процесу професійного туристського навчання необхідне прогнозування основних напрямів розвитку туристської діяльності (екологічного її аспекту) та особливостей туристської роботи з дітьми шкільного віку. Виходячи із сьогоденних тенденцій розвитку туристської галузі в умовах екологічної нестабільності, можна припустити, що в найближче десятиліття тенденція поширення природорієнтованих видів туризму зростатиме й екологічно безпечна туристська діяльність стане найважливішою умовою організації туристських подорожей; більш жорсткими будуть вимоги до екологічної підготовки фахівців туристської галузі; зберігатиметься тенденція зростання інтересу молоді до туристських подорожей; підвищаться вимоги до туристських кадрів в аспекті їхньої професійної готовності до здійснення екологічного виховання юних туристів; виникне тенденція до інтеграції громадських організацій, які культивують екологічний і дитячий туризм; держава посилить увагу до організації туристської роботи з учнями в рамках школи й позашкільних закладів; на зміну нейтральному ставленню суспільства до необхідності екологічного виховання дітей у процесі туристських подорожей прийде активна позиція особистості в цьому процесі. Реалізація принципу можливого прогнозування на основі наведених перспектив розвитку основних напрямів туристської діяльності й особливостей туристської роботи з дітьми шкільного віку передбачає таке формулювання цілей навчання, в якому закладено основу для змісту туристського навчання, адекватного не лише сьогоденній ситуації розвитку туристської діяльності в умовах екологічної кризи, але й можливої в найближче десятиліття. Цей принцип робить туристську освіту більш гнучкою й припускає можливість, у разі необхідності, не змінювати кардинально її мету й зміст, а м'яко коригувати їх відповідно до зміни умов туристської діяльності.

5. Принцип вирішального значення мети. Мета навчання є системоутворювальним фактором у системі підготовки фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів, вона забезпечує взаємозв'язок усіх компонентів системи, із чого й випливає цей принцип. Засобами досягнення мети є: зміст туристського навчання, методи навчання, його організаційні форми. Мета постає регульовальним фактором і забезпечує функціонування педагогічної системи, вона повинна бути цілком конкретною й відповідати можливостям змісту, методів і форм навчання.

Як уже було сказано, мету ми розглядаємо як передбачуваний результат. У нашому випадку результатом є формування професійної готовності фахівців галузі туризму до екологічного виховання школярів у процесі туристських подорожей. Професійна готовність – це єдність теоретичної, психологічної підготовки, особливий психічний стан, наявність у суб'єкта структури конкретних дій і постійної спрямованості свідомості на їх виконання [5]. Вона містить психологічну, психофізичну й фізичну готовність, з одного боку, і науково-теоретичну й практичну компетентність – з іншого.

Отже, у цій публікації ми розглянули професійну підготовку туристських кадрів як педагогічну систему, визначили на підставі розроблених принципів цілепокладання її мету. Вона полягає, по-перше, у формуванні в студентів спрямованості на екологічно безпечну діяльність, на здійснення туристської роботи з дітьми шкільного віку, на їхнє екологічне виховання; по-друге, у набутті екологічних, туристських, психологічних і педагогічних знань, що забезпечують здійснення екологічного виховання в процесі туристських подорожей; по-третє, в оволодінні майбутніми фахівцями з туризму вміннями в цій професійній діяльності; по-четверте, у формуванні таких якостей особистості, які необхідні для здійснення екологічного виховання учнів. У подальших наукових дослідженнях буде розглянуто зміст розробленої педагогічної системи та педагогічні технології формування професійної готовності фахівців сфери туризму до екологічного виховання учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в философию : учеб. для вузов : в 2 ч. / под ред. А.Т. Фролова. – Ч. 2. – М. : Политиздат, 1990. – 639 с.
2. Глауберг И. В. Становление и сущность системного подхода / И. В. Глауберг, Э. Г. Юдин. – М. : Наука, 1973. – 273 с.
3. Гончаренко С. Украинский педагогический словарь / Семен Гончаренко – К. : Либідь, 1997. – 376 с.
4. Сакун Л. В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира : монография / Л. В. Сакун. – К. : МАУП, 2004. – 399 с.
5. Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В. А. Сластенин – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
6. Педагогіка туризму : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. проф. В.К. Федорченка, проф. Н.А. Фоменко, доц. М. І. Скрипник, доц. Г.С. Цехмістрової. – К. : Вид. дім "Слово", 2004. – 296 с.
7. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.

Подано до редакції 28.05.10

РЕЗЮМЕ

У цій публікації розглянуто підготовку фахівців туристської галузі як педагогічну систему. Представлено її наукове обґрунтування та визначено компоненти педагогічної системи – мету навчання, зміст туристської освіти, організаційні форми й методи навчання. Установлено вирішальне значення мети педагогічної системи, розглянуто ієрархію педагогічних систем, сформульовано й описано принципи цілепокладання.

Ключові слова: системний підхід, педагогічна система, професійна готовність.

Г.А. Сорокина ПОДГОТОВКА СПЕЦИАЛИСТОВ СФЕРЫ ТУРИЗМА К ЭКОЛОГИЧЕСКОМУ ВОСПИТАНИЮ ШКОЛЬНИКОВ КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СИСТЕМА

РЕЗЮМЕ

В данной публикации рассмотрена подготовка специалистов туристской сферы как педагогическая система. Представлено ее научное обоснование и определены компоненты педагогической системы – цель обучения, содержание туристского образования, организационные формы и методы обучения. Установлено определяющее значение цели педагогической системы, рассмотрена иерархия педагогических систем, сформулированы и описаны принципы целеполагания.

Ключевые слова: системный подход, педагогическая система, профессиональная готовность.

G.O. Sorokina TRAINING OF SPECIALISTS IN TOURISM FOR ECOLOGICAL EDUCATION OF PUPILS AS A PEDAGOGIC SYSTEM SUMMARY

The publication deals with training specialists in tourism as a pedagogic system. It presents scientific substantiation study of the issue and components of pedagogic system – the purpose of education, content of touristic education, organization forms and methods of education. It establishes key value of purpose of pedagogic system, analyzes the hierarchy of pedagogic systems, formulates and describes principles of purpose making.

Keywords: the system approach, pedagogic system, professional readiness.